

Validation of Meta-Synthesis Research with Emphasis on the ConQual Validation Method

Ali Eskandari¹ , Karim Ebrahimi²
Hamidreza Yazdani³

1. Ph.D. in Information Technology Management, University of Tehran, Tehran, Iran.

eskandari1007@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of Management, Faculty of Economics and Administrative Sciences, University of Qom, Qom, Iran
(Corresponding Author).

k.ebrahimi@qom.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Management, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran.

hryazdani@ut.ac.ir

Received: 2025/04/05; Accepted 2025/06/08

Extended Abstract

Introduction and Objectives: In recent years, qualitative research has witnessed remarkable growth and increasing recognition among researchers across various disciplines, particularly within the humanities and social sciences. Alongside this growing interest, significant critiques and concerns have also emerged regarding the procedures, reliability, and credibility of qualitative methods. While validity and reliability have long held central importance in quantitative research, they are equally critical—albeit more challenging—to establish in qualitative inquiry.

Given that qualitative research typically provides deeper, more meaningful insights than quantitative approaches, it inherently possesses greater potential to gain the trust of its audience. This makes the evaluation of qualitative research validity all the more essential. The present study aims to design a systematic and process-oriented model for evaluating the validity and reliability of qualitative research—referred to as the ConQual (Confidence in Qualitative Research) method.

ConQual operates through a clear, structured framework beginning with a series of guiding questions used to assess the rigor of a qualitative study. The more precisely and comprehensively a study answers these questions, the higher its validity and reliability are considered to be. To demonstrate the practical implementation of this approach, the ConQual

Research Institute of
Hawzah and University

Methodology of Social Sciences and Humanitie (MSSH)

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

Original Article

process was applied step-by-step to one form of meta-synthesis—meta-ethnography—thus allowing readers to better understand the operational logic of the ConQual method.

Methodology: This study is grounded in the interpretivist paradigm, which views social phenomena as contextually situated and meaningful. Within this paradigm, the researcher seeks to understand and interpret meaningful social actions rather than to explain them through causal generalizations.

The logic of this research is inductive, as it aims to infer a framework, pattern, or conceptual model from existing data. It follows a fundamental research orientation, seeking to generate a new evaluative model rather than to apply an existing one. The research is qualitative in nature, focusing on the understanding and interpretation of phenomena and their associated meanings.

It employs a library-based approach, utilizing documented and credible sources—books, articles, and research reports. The purpose of this study is explanatory, aiming to identify and clarify the interrelations among the components of qualitative validation. Accordingly, its main strategy is documentary analysis, meaning that research data are derived from written and archival materials. The researchers prioritized consulting primary and recent sources to accurately delineate and operationalize the ConQual process, which was then demonstrated through its application in meta-ethnographic research.

Results: ConQual provides a systematic framework for examining the factors that enhance or diminish the credibility of qualitative findings. Among the four key criteria commonly used to assess trustworthiness in qualitative research—dependability, transferability, credibility, and confirmability—this study focuses primarily on dependability and credibility.

The evaluation process begins with a pre-ranking stage, classifying qualitative studies into four levels of rigor: strong, moderate, weak, and very weak. Studies demonstrating coherent design and methodological transparency are ranked higher, whereas those presenting only ideas or narratives without methodological grounding are placed in lower categories.

After this preliminary classification, each study is assessed for dependability and credibility. Dependability is determined through a checklist of guiding questions examining the logical coherence between research objectives, processes, and results. Credibility, in the ConQual method, is evaluated by identifying the proportion of qualitative findings that fall within three interpretive levels: explicit, ambiguous, and unsupported.

This process allows for an objective, stepwise appraisal of qualitative research trustworthiness, thereby introducing a replicable method for evaluating qualitative evidence.

Discussion and Conclusion: The findings of this study underscore several key insights. First, there is a fundamental distinction between quantitative and qualitative research paradigms. Quantitative studies can often be evaluated using standardized techniques and computational methods with minimal researcher involvement. In contrast, qualitative research inherently relies on the deep engagement of the researcher with the phenomenon under study—its strength derives precisely from this involvement.

Thus, qualitative inquiry should not be assessed merely through observable structures, metrics, or positivist criteria. The study highlights that the selection of appropriate validation tools in qualitative research—based on the nature of the data and research questions—can significantly enhance both the rigor and comprehensibility of findings, facilitating more effective implementation in practice.

Research Institute of
Hawzah and University

Methodology of Social Sciences and Humanitie (MSSH)

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

Original Article

In quantitative research, validity and reliability are well-defined strengths; however, in qualitative research, they have often been perceived as areas of ambiguity and weakness. The present study seeks to address this gap by introducing a clear and structured validation process—ConQual—which offers a coherent approach for assessing and enhancing the credibility of qualitative studies.

By systematizing the evaluation of qualitative findings, the ConQual method contributes to strengthening methodological transparency, fostering trust in qualitative research outcomes, and promoting a more balanced integration of qualitative approaches within the broader scientific community.

Keywords: Validation, Qualitative Research, Meta-Synthesis, Trustworthiness, ConQual.

Cite this article: Ali Eskandari, Karim Ebrahimi and Hamidreza Yazdani (2025). “Validation of Meta-Synthesis Research with Emphasis on the ConQual Validation Method”. Journal of Humanities Methodology 31(123): 57-81.

اعتبارسنجی پژوهش‌های فراترکیب با تأکید بر روش اعتبارسنجی کانکوال

علی اسکندری^۱ ، کریم ابراهیمی^۲
حمیدرضا یزدانی^۳

۱. دکترای تخصصی، دانش‌آموخته دکتری گروه مدیریت فناوری اطلاعات، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

eskandari1007@gmail.com

۲. استادیار گروه مدیریت، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه قم، قم، ایران (نویسنده مسئول).

k.abrahimi@qom.ac.ir

۳. دانشیار گروه مدیریت، دانشکدگان مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

hryazdani@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۸

چکیده گسترده

مقدمه و اهداف: پژوهش‌های کیفی در سال‌های اخیر با رشد و اقبال چشمگیری از سوی محققان حوزه‌های مختلف به‌ویژه حوزه علوم انسانی و علوم اجتماعی مواجه شده است. هم‌زمان با استقبال از روش‌های کیفی، انتقادات و خلأهای مهمی نیز درخصوص فرایند انجام روش‌های کیفی و میزان اعتماد به آنها مطرح شده است. روایی و پایایی اگرچه در بین پژوهشگران کمی رسمیت و برجستگی زیادی داشته و دارد، اما در بین محققان کیفی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و البته چالش‌های این حوزه در پژوهش‌های کیفی بیشتر بوده است. با توجه به اینکه پژوهش‌های کیفی از عمق و معنای بیشتری نسبت به پژوهش‌های کمی برخوردارند، پتانسیل بیشتری برای جلب اعتماد مخاطب داشته و همین موضوع اهمیت ارزیابی اعتبار پژوهش‌های کیفی را مضاعف می‌نماید. پژوهش حاضر با هدف طراحی الگوی روشمند و فرایندگرا برای ارزیابی روایی و پایایی تحقیقات کیفی با عنوان کانکوال انجام شده است. کانکوال با تدوین یک نظام مشخص و شفاف، از طرح سلسله سؤالاتی آغاز شده و پژوهش را براساس قوت پاسخ به این سؤالات شروع به ارزیابی می‌نماید. هر میزان پژوهش کیفی انجام‌شده، سؤالات بیشتری را به شکل دقیق‌تر پاسخ دهد، آن پژوهش روایی و پایایی بیشتری خواهد داشت. به‌منظور تحقق این هدف به‌صورت عملیاتی، فرایند کانکوال گام‌به‌گام روی یکی

نوع مقاله: پژوهشی

از روش‌های فراترکیب یعنی فراقوم‌نگاری نیز پیاده‌سازی شده است. از این طریق خواننده درک بهتری نسبت به فرایند کانکوال پیدا خواهد کرد.

روش‌شناسی: تحقیق حاضر به لحاظ فلسفه پژوهش متأثر از پارادایم تفسیرگرایی است. در این پارادایم محقق پدیده‌ها را از زوایای مختلف بررسی و احساس می‌کند و دلیل انجام مطالعه در این پارادایم، درک و تشریح عمل اجتماعی معنادار است. به لحاظ منطق پژوهش، استفهامی است؛ زیرا به استنباط یک چهارچوب، الگو، نظریه، مدل یا مفهوم جدید از مجموعه‌ای از داده‌ها پرداخته است. جهت‌گیری این پژوهش از نوع بنیادی با هدف ایجاد یا کشف یک الگوی جدید است. صبغه این پژوهش کیفی است؛ زیرا به دنبال فهم و درک و کشف پدیده و معانی مرتبط با آن است. نوع این پژوهش کتابخانه‌ای است؛ زیرا از اسناد و مدارک مکتوب و معتبر اعم از کتاب و مقاله بهره برده است. هدف این پژوهش تبیین است؛ زیرا به دنبال نوع ارتباطات اجزای پدیده با یکدیگر است. در پژوهش‌های تبیینی تأثیر و تأثرات عوامل و اجزای یک پدیده بر یکدیگر و از یکدیگر بررسی و کاوش می‌شود. سرانجام، راهبرد این پژوهش تحلیل اسنادی است. تحلیل اسنادی از این لحاظ که پژوهشگر داده‌های پژوهشی خود را از میان اسناد و منابع گردآوری می‌کند. رجوع به آثار جدید و اصلی برای تبیین و ترسیم فرایند کانکوال وجهه همت پژوهشگران بوده است. ضمن اینکه کانکوال در روش فراقوم‌نگاری پیاده شده است.

نتایج: کانکوال روشی است نظام‌مند به منظور بررسی ابعاد و مؤلفه‌هایی که اعتبار نتایج مطالعات کیفی را افزایش یا کاهش می‌دهد. از چهار مؤلفه‌ای که از آنها به عنوان معیارهای ارزیابی میزان اعتماد به پژوهش‌های کیفی یاد می‌شود؛ یعنی قابلیت ثبات، قابلیت انتقال، قابلیت اعتبار و قابلیت تأیید، در این پژوهش به دو معیار یعنی قابلیت ثبات و قابلیت اعتبار به صورت تفصیلی پرداخته می‌شود. تجزیه و تحلیل پژوهش کیفی به منظور ارزیابی نتایج آن از مرحله پیش‌رتبه‌بندی شروع می‌شود. پیش‌رتبه‌بندی نتایج پژوهش کیفی خود به چهار دسته قوی، متوسط، ضعیف و خیلی ضعیف تقسیم می‌شود. در این پیش‌رتبه‌بندی، پژوهش‌های کیفی را در رتبه زیاد و مقالاتی که صرفاً یک ایده یا متن را بدون اثبات و بدون متدولوژی مشخص ارائه داده‌اند، در دسته ضعیف قرار داده‌اند. پس از این مرحله هر کدام از مقالات و پژوهش‌ها به منظور تعیین میزان ثبات و اعتبار نمره‌دهی می‌شود. قابلیت ثبات از طریق پرسش یک سلسله‌سؤالات از پژوهش و در خصوص میزان تناسب حرکت پژوهش به سمت نتایج مطلوب سنجیده می‌شود. این سلسله‌سؤالات که در قالب یک چک‌لیست ارزیابی پژوهش را انجام می‌دهد. قابلیت اعتبار نیز در کانکوال بدین صورت ارزیابی می‌شود که چه تعداد از یافته‌های پژوهش کیفی در هر کدام از سطوح صریح، مبهم و پشتیبانی نشده براساس داده‌ها قرار می‌گیرند.

بحث و نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش چندین نکته کلیدی را برجسته می‌نماید: نخست، تمایز بین دنیای پژوهش‌های کمی و کیفی است؛ پژوهش‌های کمی را می‌توان با تکنیک‌ها و تاکتیک‌های علم مرسوم و روش‌های کمی و محاسباتی و بدون دخالت چشمگیر محقق ارزیابی کرد. اصطلاحاً این پژوهش را می‌توان به صورت ماشینی و مکانیکی و بدون مداخله عمیق محقق قضاوت نمود؛ اما پژوهش‌های کیفی پژوهش‌هایی هستند که با درگیری عمیق محقق و مورد مطالعه پیش رفته و به سرانجام می‌رسد. به دیگر سخن، قوت پژوهش‌های کیفی به میزان مداخله محقق و مخاطب پژوهش وابسته است. بنابراین، در پژوهش‌های کیفی نباید صرفاً به ساختارهای قابل مشاهده و اعداد و ارقام سنت اثبات‌گرایی بسنده کرد. این تحقیق نشان‌دهنده آن است که انتخاب ابزار مناسب برای ارزیابی پژوهش‌های کیفی براساس نوع داده‌ها و سؤال‌های پژوهش، می‌تواند به قدرت و البته درک بهتر پژوهش از سوی مخاطب و در نتیجه پیاده‌سازی آن کمک نماید؛ چیزی که در پژوهش‌های کمی روند، روش و ابزار مشخص و مدون و شفافی دارد. به عبارت دیگر، آنچه که در تحقیقات کمی به عنوان نقطه قوت محسوب می‌شود، همانا روایی و پایایی است؛ اما در پژوهش‌های کیفی این نقطه قوت به یک

نوع مقاله: پژوهشی

نقطه ابهام و ضعف تبدیل شده است. پژوهش حاضر به منظور رفع این ضعف برآمده و با طراحی و تدوین یک فرایند روشن و مشخص به حیطه ارزیابی و اعتبارسنجی تحقیقات کیفی وارد شده است. واژگان کلیدی: اعتبارسنجی، تحقیق کیفی، فراترکیب، اعتمادپذیری، کانکوال.

استناد: علی اسکندری، کریم ابراهیمی و حمیدرضا یزدانی (۱۴۰۴). «اعتبارسنجی پژوهش‌های فراترکیب با تأکید بر روش اعتبارسنجی کانکوال». مجله روش‌شناسی علوم انسانی ۳۱(۱۲۳): ۵۷-۸۱.

۱. مقدمه

با توجه به ویژگی‌های خاص تحقیقات کیفی و داشتن ریشه‌های تفسیری در آن، بحث اعتبار در این‌گونه تحقیقات بسیار حائز اهمیت است و از دیرباز در بین پژوهشگران کیفی درخصوص چگونگی اطمینان از آن مباحث متعددی انجام شده است. مفهوم اعتبار در تحقیقات کیفی از منظرهای مختلفی به کار رفته است. این مفهوم واحد نبوده، بلکه مفهومی پیچیده، فراگیر و همه‌جانبه بوده است (عباس‌زاده، ۱۳۹۱). اعتبار ناظر به این موضوع است که آیا موضوع تحقیق به‌طور واقعی بررسی شده است؟ در تحقیقات کمی، ایده‌های اعتبار بر شیوه‌هایی مانند اعتبار مقیاس‌های رتبه‌بندی مورد استفاده در یک مصاحبه ساختارمند متمرکز می‌شود؛ اما در تحقیقات کیفی توجه به اعتبار تفاسیر است (فلیک، ۱۳۸۵). مفاهیم مختلفی توسط دانشمندان مختلف درخصوص مفهوم اعتبار به کار رفته است. این مفهوم واحد نیست؛ بلکه مفهومی پیچیده و دارای مضامین متعدد می‌باشد. گوناگونی روش‌ها و تعدد تفاسیر و برداشتها در حوزه تحقیقات کیفی نه‌فقط در مفهوم اعتبار، که در کاربرد و روش به‌کارگیری آنها هم وجود دارد.

امروزه از میان انواع مختلف روش‌های تحقیق کیفی، فراترکیب با اقبال فراوانی مواجه شده و در بسیاری از تحقیقات حوزه علوم انسانی و اجتماعی از انواع مختلف آن به‌عنوان روش تحقیق استفاده می‌شود. هم‌زمان با استقبال از روش‌های مختلف فراترکیب، انتقادات و خلأهای مهمی نیز درخصوص فرایند انجام این روش‌ها و میزان اعتماد به آنها مطرح است که متأسفانه در جامعه علمی ایران کمتر به آن پرداخته شده است. در پژوهش پیش رو، به معرفی روش‌هایی جهت بررسی اعتبار روش‌های مختلف فراترکیب در قالب چهار مفهوم قابلیت اعتبار، قابلیت انتقال، قابلیت تأیید و قابلیت ثبات پرداخته می‌شود. از میان این روش‌ها، به کانکوال به‌صورت ویژه پرداخته شده است. کانکوال روشی سیستماتیک جهت بررسی قابلیت اعتبار و ثبات و به‌صورت کلی ارزیابی نتایج یک تحقیق فراترکیب می‌باشد. بنابراین سؤالات اصلی تحقیق عبارت‌اند از:

- ارزیابی پژوهش‌هایی که با انواع فراترکیب انجام می‌شود با چه روش‌هایی انجام می‌شود؟

- کانکوال به‌عنوان یک روش ارزیابی فراترکیب چه گام‌هایی دارد؟

۲. مبانی نظری و ادبیات پژوهش

طراحی چهارچوبی شفاف و نظام‌مند برای اعتبارسنجی پژوهش‌های کیفی دغدغه عموم روش‌پژوهان و محققان کیفی بوده است. این چهارچوب می‌تواند تا حد زیادی انتقادات نسبت به ضعف روش‌های کیفی نسبت به روش‌های کمی در روایی و پایایی پژوهش‌ها را پوشش دهد. این موضوع با توسعه روزافزون استفاده از انواع فراترکیب در میان روش‌های مختلف تحقیق کیفی، اهمیتی دوچندان پیدا می‌کند. در همین راستا، انواع مختلف روش‌های اعتبارسنجی فراترکیب می‌تواند پاسخی پاسخ به این انتقادات باشد. از میان این روش‌ها کانکوال با طراحی یک الگوی جامع می‌تواند انواع فراترکیب را ارزیابی و نسبت به اعتبار آن قضاوت کند. در این بخش از مقاله به مفهوم‌شناسی ارکان پژوهش حاضر، یعنی فراترکیب و اعتبارسنجی مضامین تحقیقات کیفی پرداخته می‌شود.

۱-۲. فراترکیب

فراترکیب کیفی یک ترکیب، تجزیه و تحلیل و تفسیر نظام‌مند از یافته‌های گروهی از مطالعات کیفی متمرکز بر یک موضوع خاص است (فرانکل^۱ و همکاران، ۲۰۲۵). ترکیب پژوهش‌های مطالعات موردی کیفی مشتمل بر مشاهده همه متغیرها، تعاملات آنها، و تجزیه و تحلیل

همه الگوهای زمینه‌ای موجود در مطالعات است. یک پژوهش فراترکیب از مطالعات موردی چندگانه شامل بررسی و ترکیب نتایج موجود از پژوهش‌های کیفی مطالعات موردی چندگانه در یک حوزه خاص پژوهشی است. فراترکیب می‌تواند به فهم یک سازه یا رابطه جدید منجر شود یا یک باز مفهوم‌سازی از سازه‌های موجود ارائه دهد (باردواج و اسریواستاوا،^۱ ۲۰۲۴).

مطالعات تحقیقاتی کیفی در درجه اول بر پاسخ به سؤالات چرایی و چگونگی تمرکز دارد. آنها به انسان و تجربیات انسانی مربوط می‌شوند و ممکن است درک درستی از پدیده‌های ساخته شده اجتماعی از جمله نیازها، تجربه، رفتار، انگیزه‌ها، خواسته‌ها و انتظارات افراد ایجاد کنند. یک فراترکیب باید به جای توجه به تفسیر تفاوت‌ها و تنوع در مجموعه داده‌ها، بر شناسایی مضامین مشترک در سراسر مطالعات تمرکز نماید و به دنبال فراتر رفتن از خلاصه‌ها و ارائه تفسیرهای جدید از یافته‌های مطالعات اولیه باشد (چارستینا، ۲۰۱۸). نتیجه فراترکیب ممکن است شامل تولید نظریه‌های جدید، توسعه مدل‌های مفهومی، شناسایی شکاف‌ها در تحقیقات، افزودن وسعت درک به دانش موجود، ارائه شواهدی برای وضعیت فعلی دانش و غیره باشد (چارستینا، ۲۰۱۸ و ویلیج و ویرث، ۲۰۱۸).

پژوهش فراترکیب نیازمند مرور و مطالعه دقیق مستندات پژوهشی معتبر با یک سازوکار اصولی و عمیق است. سندلوسکی^۲ و باروسو^۳ یک مدل هفت مرحله‌ای را برای انجام پژوهش فراترکیب پیشنهاد داده‌اند که مراحل آن در شکل ۱ ذکر شده است (میرچی و همکاران،^۴ ۲۰۲۴).

شکل ۱. مراحل هفت‌گانه فراترکیب (میرچی و همکاران، ۲۰۲۴)

فراترکیب روشی برای تجزیه و تحلیل مطالعات کیفی است که نتایج توصیفی و تفسیری را از طریق ترکیب و مقایسه نتایج و یافته‌های مجموعه‌ای از مطالعات پژوهشی کیفی تولید می‌نماید. این روش به‌طور خاص برای علمی استفاده می‌شود که مطالعات انجام شده در آن علوم غالباً مبتنی بر تجزیه و تحلیل‌های کیفی بوده و مبانی نظری خیلی گسترده را دربر نمی‌گیرد (خوئینی^۵ و همکاران، ۲۰۲۴). در سال‌های اخیر طیف وسیعی از روش‌های مختلف فراترکیب برای سنتز تحقیقات کیفی استفاده شده است. این تنوع از یک‌سو، باعث

1. Bhardwaj & Srivastava
2. Sandelowski
3. Barroso
4. Mirchi et.al
5. Khoeini

می‌شود برخی از شباهت‌ها و تفاوت‌های اساسی این روش‌ها مغفول واقع شود و ازسوی دیگر، به سردرگمی در مورد این منجر می‌شود که کدام روش در یک موقعیت خاص مناسب‌تر است. بنابراین، تبیین دقیق این روش‌ها و بیان تمایز آنها موضوعی حائز اهمیت می‌باشد. دسته‌بندی‌های مختلفی در تحقیقات برای فراترکیب بیان شده است که موارد مهم آنها عبارت‌اند از: فراقوم‌نگاری، فرامطالعه، سنتز پژوهی کیفی، فراتلخیص، فراتجمیع، بررسی واقع‌گرایانه، سنتز تفسیری انتقادی، کارکین و نظریه‌ساز یافته‌های پژوهشی (جدول ۱)؛ اما مسئله مهم‌تر از تنوع روش‌های کیفی مانند فراترکیب، مبحث تضمین اعتبار نتایج این‌گونه پژوهش‌هاست که عموماً در برخی پژوهش‌ها مغفول مانده و همین باعث کاهش ظرفیت تعمیم‌پذیری و کاهش اعتماد به پژوهش‌های کیفی شده است.

جدول ۱. دسته‌بندی‌های پژوهش‌های فراترکیب

نام روش فراترکیب	هدف
فراقوم‌نگاری (Meta_ ethnography)	ترکیب یافته‌های کیفی در کلیه تحقیقات مربوطه برای ایجاد تفاسیر کل‌نگر جدید
فرامطالعه (Meta_ study)	تجزیه و تحلیل تئوری‌ها، روش‌ها و یافته‌ها در تحقیقات کیفی اولیه
سنتز پژوهی کیفی (Qualitative research synthesis)	ایجاد یک ترجمه مفهومی، یک تفسیر مجدد یا یک نظریه جدید
فراتلخیص (Meta_ summary)	جمع‌بندی و ترکیب دانش برای نتیجه‌گیری
فراتجمیع (Meta_ aggregation)	ایجاد تعمیم‌های متقاطع
بررسی واقع‌گرایانه (Realist review)	آزمایش و اصلاح تئوری برنامه
سنتز تفسیری انتقادی (Critical interpretive synthesis)	نقد، تولید مضامین، و تولید مفهوم نظری جدید
کارکین (Cochrane)	بهبود، گسترش یا تکمیل نتایج فراتحلیل
فراترکیب نظریه‌ساز (Theory- generating meta- synthesis)	ایجاد نظریه در تحقیقات کیفی اولیه

۲-۲. اعتبارسنجی مضامین تحقیقات کیفی و اجزای آن

با توجه به ویژگی‌های خاص تحقیقات کیفی و داشتن ریشه‌های تفسیری در آن، بحث اعتبار در این‌گونه تحقیقات بسیار حائز اهمیت است و از دیرباز در بین پژوهشگران کیفی درخصوص چگونگی اطمینان از آن، مباحث متعددی صورت پذیرفته است. مفهوم اعتبار در تحقیقات کیفی از منظرهای مختلفی به کار رفته است. این مفهوم واحد نبوده، بلکه مفهومی پیچیده، فراگیر و همه‌جانبه بوده است (عباس‌زاده، ۱۳۹۱). مفاهیم مختلفی توسط دانشمندان مختلف درخصوص مفهوم اعتبار به کار رفته است. این مفهوم واحد نیست؛ بلکه مفهومی پیچیده و دارای مضامین متعدد می‌باشد.

برای مثال، کرسول و میلر^۱ (۲۰۰۰) اعتقاد دارند که اعتبار تحت تأثیر مفروضات پارادایمی محقق است که در تحقیق خود انتخاب نموده و در کاربرد آن از مفاهیم متعددی از قبیل کیفیت، دقت و قابلیت اعتماد استفاده کرده است (گلفروشان، ۲۰۱۵). هامفریز^۲ و همکارانش (۲۰۲۱) حتی به مفهوم روایی اشاره کرده و معتقدند: روایی نه تنها به چگونگی طراحی پرسش‌ها و گردآوری داده‌ها توسط پژوهشگران می‌پردازد، بلکه به چگونگی تفسیر و تحلیل این داده‌ها نیز ارتباط دارد (عباسی و همکاران، ۱۴۰۳). پایایی نیز به عنوان مفهومی برای ارزیابی کیفیت مطالعه، در مطالعات کمی با هدف تبیین و در مطالعات کیفی با هدف ایجاد درک مورد توجه قرار می‌گیرد. پایایی در تحقیقات کیفی زمانی رخ می‌دهد که محقق دیگری بتواند مسیر تصمیم‌گیری مورد استفاده محقق اول را دنبال کند و به نتایج مشابه دست یابد (عباسی و همکاران، ۱۴۰۳).

1. Creswell & Millr

2. Humphreys

برخی معتقدند که واژه دقت به‌نوعی با اعتبار ارتباط دارد. آنها مدعی هستند که کاربرد مفهوم دقت در مطالعات کیفی با کاربرد این مفهوم در مطالعات کمی متفاوت است. آنها مفهوم‌سازی مجددی از راه کشف ذهنیت،^۱ بازاندیشی^۲ و کنش متقابل اجتماعی در امر مصاحبه را برای اعتبار انجام دادند (گلفروشان، ۲۰۱۵). در تحقیقات کمی، اعتبار درونی^۳ به روابط علی و میزان تأثیر یک متغیر بر دیگر متغیرها اشاره دارد. اعتبار بیرونی^۴ ناظر به توانایی یافته‌های تحقیق برای تعمیم‌پذیری است. اعتبار سازه‌ای^۵ ناظر به پرهیز محقق از تأثیر سوگیری‌ها و ارزش داوری‌ها در تحقیق است و درنهایت پایایی^۶ یا دقت به معنای تحقق نتیجه یکسان در استفاده از روش‌های مشابه است.

ولی در تحقیقات کیفی اعتمادپذیری یک تحقیق مشتمل بر چهار معیار جداگانه و درعین حال به هم مرتبط است: وثوق‌پذیری که به‌جای روایی درونی مطرح می‌شود و به معنای آن است که محقق می‌کوشد نشان دهد که تصویر درستی از پدیده مورد مطالعه ارائه شده است؛ اتکاپذیری که به‌جای پایایی در پژوهش‌های کمی مطرح می‌شود، مستلزم ارائه توضیح مشخصی درباره منبع داده‌ها، طریق گردآوری و تحلیل آنهاست تا محقق دیگری بتواند پژوهش را تکرار کند؛ تأییدپذیری که به‌جای عینیت است؛ بدین معناست که محقق باید گام‌هایی بردارد تا نشان دهد یافته‌ها به‌طور عملی و واقعی مبتنی بر داده‌هاست و برآمده از پیش‌فرض‌ها و گرایش‌های شخصی وی نیستند؛ و انتقال‌پذیری که به‌جای روایی بیرونی مطرح است، به معنای آن است که جزئیات کافی از زمینه تحقیق در اختیار خواننده قرار می‌گیرد و وی را در مورد به‌کارگیری یافته‌های تحقیق در زمینه‌ای دیگر مجاب می‌کند (اسلامی و ذکایی، ۱۴۰۰). گوبا و لینکن نیز قابلیت اعتماد را به‌عنوان معیاری برای جایگزینی روایی و پایایی مطرح کرده که عبارت‌اند از (پرهوده و همکاران، ۱۴۰۱):

الف) قابلیت اعتبار یا باورپذیری: معادل روایی در پژوهش‌های کمی بوده و به معنای درجه اعتماد به واقعی بودن یافته‌ها برای شرکت‌کنندگان در پژوهش است؛

ب) قابلیت انتقال یا انتقال‌پذیری: جایگزین اعتبار بیرونی در پژوهش‌های کمی بوده و به معنای قابلیت تعمیم پژوهش به دیگر حوزه‌ها و زمینه‌های مشابه است؛

ج) قابلیت تأیید یا تأییدپذیری: به معنای پرهیز از سوگیری است.

د) اطمینان‌پذیری: که معادل پایایی در پژوهش کمی بوده و به درجه باز یافت و تکرارپذیری داده‌ها توسط سایر پژوهشگران اطلاق می‌شود. در جدول ۲ مؤلفه‌های اعتبار در تحقیقات کمی و کیفی به‌صورت مقایسه‌ای ذکر شده است.

جدول ۲. مؤلفه‌های اعتبار در تحقیقات کمی و کیفی (Pearson et al, 2011)

تحقیقات کیفی	تحقیقات کمی
قابلیت اعتبار (Credibility)	اعتبار درونی (Internal validity)
قابلیت انتقال (Transferability)	اعتبار بیرونی (External validity)
قابلیت تأیید (Confirmability)	اعتبار سازه‌ای (Construct validity)
قابلیت ثبات (Dependability)	پایایی (Reliability)

1. Subjectivity
2. Reflexivity
3. Internal validity
4. External validity
5. Construct validity
6. Reliability

۳. پیشینه پژوهش

درخصوص تعیین اعتبار تحقیقات کیفی پژوهش‌های نسبتاً زیادی انجام شده است؛ اگرچه این پژوهش‌ها در داخل کشور کمتر بوده و اساساً پژوهشی با رویکرد کانکوال انجام نشده، اما به‌صورت کلی برخی از پژوهش‌ها به مبحث اعتبارسنجی پژوهش‌های کیفی پرداخته‌اند که در این بخش به ذکر آنها پرداخته می‌شود. احمد (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان ارکان اعتماد به پژوهش‌های کیفی، ضمن معرفی پژوهش‌های کیفی به‌عنوان پژوهش‌هایی که جزئیات پیچیده‌ای از رفتار انسانی، بینش‌ها و نگرش‌ها و تجارب انسانی ارائه می‌دهند، بر اعتبارسنجی این نوع پژوهش‌ها تأکید ویژه می‌نماید. آنها معیار اصلی تضمین کیفیت پژوهش‌های کیفی را اعتبار که از طریق مشارکت گسترده و مشاهده مستمر محقق می‌شود، انتقال‌پذیری که از طریق توضیحات جامع و مفصل به دست می‌آید، اعتمادپذیری که از طریق مستندات دقیق به دست می‌آید و تأییدپذیری که از طریق بررسی خبرگان و بازبینی و تکرار به دست می‌آید، می‌دانند.

بنگ (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان تضمین اعتبار و اعتماد در پژوهش‌های کیفی، به اعتبارسنجی پژوهش‌های کیفی در حوزه زبان‌شناسی کاربردی می‌پردازد. او در این پژوهش ادعا می‌کند که اعتبارسنجی پژوهش‌های کیفی پیچیده بوده و مباحث و مناظرات پارادایمی قابل‌توجهی درخصوص معرفت‌شناسی این پژوهش‌ها وجود دارد. همچنین او می‌نویسد: کاربرد روش‌ها و مدل‌های اعتبارسنجی به‌شدت مورد اختلاف پارادایم‌های فلسفی پساساختارگرایی، انتقادی، فمینیست و پارادایم پست‌مدرن می‌باشد. هک و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان معیارهایی جهت ارزیابی و تضمین اعتماد در پژوهش کیفی به بحث‌برانگیز بودن اعتماد در این پژوهش‌ها اشاره کرده و با یک نگاه انتقادی به بحث ارزیابی پژوهش‌های کیفی می‌پردازند. آنها معتقدند: تضمین کیفیت پژوهش‌های کیفی به‌دلیل ذهنی بودن ماهیت این پژوهش‌ها پیچیده‌تر از پژوهش‌های کمی است.

گاناوان (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان تضمین اعتماد در پژوهش کیفی، معتقد است: بسیاری از پژوهش‌های کیفی از توصیف فرضیات و روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها مغفول مانده و همین باعث روانه شدن بسیاری از انتقادات به سمت پژوهش‌های کیفی شده است. او می‌نویسد: اعتماد به پژوهش کیفی فقط و فقط به این بستگی دارد که آیا خواننده پژوهش می‌تواند آن‌گونه که واقعیت بیرونی وجود دارد و پژوهش آن واقعیت را گزارش کرده، قضاوت کند یا خیر؟ او اعتماد را به اعتبارپذیری که رابطه بسیار زیادی با آن چیزی دارد که اثبات‌گرایان از آن به‌عنوان روایی درونی یاد می‌کنند، قابلیت اطمینان که به پایایی پژوهش برمی‌گردد، انتقال‌پذیری که به روایی بیرونی مربوط است و تأییدپذیری تقسیم‌بندی می‌نماید.

تانگ و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «افزایش شفافیت در ارائه گزارش علمی ترکیب پژوهش‌های کیفی: اینترکیو»، ۲۱ مؤلفه را در قالب پنج دسته کلی شامل مقدمه، تکنیک‌ها و روش‌شناسی، ادبیات پژوهش و گزینش، ارزیابی پژوهش و ترکیب نتایج معرفی کرده‌اند. آنها با معرفی روش اینترکیو ادعا می‌کنند که محققان برای گزارش متناسب‌ترین و مربوط‌ترین مراحل پژوهش خود از طریق ترکیب پژوهش‌های کیفی، می‌توانند گزارش علمی خود را براساس این پنج مرحله تدوین کرده و ارائه دهند. عباس‌زاده (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان تأملی بر اعتبار و پایایی در تحقیقات کیفی ضمن معرفی ماهیت روش‌های تحقیق کیفی به‌صورت مختصر و طرح مفاهیم اعتبار و پایایی در سنت آن، کاربرد اعتبار و پایایی را در تحقیقات کیفی بررسی می‌نماید.

رضاپورنصرآباد (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان معیارهای اعتبار و پایایی در پژوهش‌های کیفی به تعیین معیارهای اصلی اعتبار و پایایی پژوهش‌های کیفی از دیدگاه صاحب‌نظران مختلف می‌پردازد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد هر محقق با توجه به وابستگی به مکتب یا دیدگاه فکری خاص از روشی جداگانه برای اعتبارسنجی یافته‌های خود استفاده می‌کند و اعتبار و پایایی پژوهش‌های کیفی به پرسش‌سؤالات اساسی در مورد چستی پژوهش، شناخت آن، منطق حاکم بر آن و اعتبار نتایج آن بستگی دارد.

اکبری (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان اعتبارسنجی و سنجش کیفیت در پژوهش‌های کمی، کیفی و آمیخته به کاوش معیارهای اعتبار از نگاه پژوهشگران کمی و کیفی می‌پردازد و سرانجام در خصوص کیفیت در پژوهش آمیخته بحث می‌شود. «روایی و پایایی در تحقیقات کیفی:

مرور سیستماتیک» عنوان پژوهش دیگری است که عباسی و همکاران (۱۴۰۳) آن را انجام داده‌اند. نتایج آن دربردارنده ۵۵ روش کیفی و ۴ روش کمی جهت ارزیابی رویی در تحقیقات کیفی و همچنین ۱۳ روش کیفی و ۶ روش کمی نیز جهت ارزیابی پایایی در مطالعات کیفی، از مجموعه مقالات استخراج شده بود.

۴. روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر به‌لحاظ فلسفه پژوهش از پارادایم تفسیرگرایی متأثر است. به‌لحاظ منطق پژوهش، استقهامی است؛ زیرا به استنباط یک چهارچوب، الگو، نظریه، مدل یا مفهوم جدید از مجموعه‌ای از داده‌ها می‌پردازد. جهت‌گیری این پژوهش از نوع بنیادی با هدف ایجاد یا کشف یک الگوی جدید است. صبغه این پژوهش کیفی است؛ زیرا به‌دنبال فهم و درک و کشف پدیده و معانی مرتبط با آن است. نوع این پژوهش کتابخانه‌ای است؛ زیرا از اسناد و مدارک مکتوب و معتبر اعم از کتاب و مقاله بهره برده است. هدف این پژوهش تبیین است؛ زیرا به‌دنبال نوع ارتباطات اجزای پدیده با یکدیگر است. سرانجام راهبرد این پژوهش تحلیل اسنادی و مروری است.

۵. اعتبارسنجی پژوهش‌های فراترکیب

مهم‌ترین مسئله‌ای که این پژوهش به‌دنبال پاسخ به آن است، این مسئله است که در ایران، با روش فراترکیب پژوهش‌های زیادی انجام شده است؛ اما درخصوص تضمین اعتبار آن فعالیت نظام‌مندی انجام نشده است. براساس این، پژوهش حاضر به‌دنبال معرفی دقیق روش‌های اعتبارسنجی در هر چهار مفهوم قابلیت اعتبار، قابلیت انتقال، قابلیت تأیید و قابلیت ثبات در تحقیقاتی است که با انواع مختلف روش‌های فراترکیب انجام شده‌اند. همچنین، مراحل عملیاتی شدن یکی از این روش‌ها با نام کانکوال را که به‌منظور اعتبارسنجی نتایج پژوهش‌های فراترکیب در دو مفهوم قابلیت اعتبار و قابلیت ثبات کاربرد دارد به‌صورت دقیق تبیین می‌شود.

۵-۱. قابلیت انتقال

انتقال‌پذیری در فراترکیب به میزانی اشاره دارد که یافته‌های یک سنتز کیفی را می‌توان با سایر تنظیمات، جمعیت‌ها یا زمینه‌های فراتر از مطالعات اصلی تجزیه و تحلیل شده، اعمال کرد یا تطبیق داد (لینکلن و گوبا، ۱۹۸۵). برخلاف تعمیم‌پذیری آماری در تحقیقات کمی، قابلیت انتقال در سنتز کیفی بر غنای زمینه‌ای، انسجام مفهومی و شفافیت روش‌شناختی متکی است (پاتون، ۲۰۱۴). از آنجایی که هدف فراترکیب ادغام یافته‌های حاصل از مطالعات کیفی متعدد است، اطمینان از قابلیت انتقال، کاربرد وسیع‌تری دارد و قوت ارتباط دانش سنتز شده را افزایش می‌دهد. در ادامه روش‌های کلیدی مورد استفاده برای افزایش قابلیت انتقال در متاسنتز آورده شده است:

۱. توضیحات غنی و جزئیات متنی

- یک فراترکیب باید گزارشی غنی و مفصل از زمینه‌های اصلی مطالعه ارائه دهد تا به خوانندگان اجازه دهد تا ارتباط با تنظیمات خود را ارزیابی کنند (ساندلوفسکی و باروسو، ۲۰۰۷)؛
- توصیف‌های مفصل از محیط‌های مطالعه، ویژگی‌های شرکت‌کننده و انتخاب‌های روش‌شناختی، توانایی خواننده را برای قضاوت درباره قابلیت انتقال افزایش می‌دهد (پاتون، ۲۰۱۴)؛
- استفاده از گزیده‌های کلمه به کلمه از مطالعات اولیه برای حفظ معانی بافتی اصلی کمک‌کننده است (ساندلوفسکی و باروسو، ۲۰۰۷).

۲. تعمیم مفهومی و نظری

- حصول اطمینان از اینکه یافته‌ها به جای محدود شدن به موارد خاص، به درک نظری گسترده‌تر کمک می‌کنند؛
- برخلاف تعمیم آماری در تحقیقات کمی، فراترکیب کیفی بر تعمیم نظری تکیه دارد (والش و داون، ۲۰۰۵). اگر مفاهیم برآمده از ترکیب از لحاظ نظری قوی باشند، می‌توان آنها را در تنظیمات جدید یا مطالعات در زمینه‌های مرتبط به کار برد.
- استفاده از فراقوم‌نگاری (نوبلیت و هیر، ۱۹۸۸) برای ترجمه یافته‌ها در سراسر مطالعات، حفظ معانی مفهومی و درعین حال قابلیت استفاده در تنظیمات جدید، مفید است؛
- استفاده از سنتز چهارچوب برای همسویی یافته‌ها با مدل‌های نظری موجود (والش و داون، ۲۰۰۵).

۳. راهبرد نمونه‌گیری و انتخاب مطالعه

- انتخاب مطالعات باید طیف متنوعی از زمینه‌ها، دیدگاه‌ها و روش‌شناسی را در نظر بگیرد و تنوعی را تضمین کند که امکان تفسیر وسیع‌تر را فراهم می‌کند؛
- نمونه‌گیری هدفمند در فراترکیب (برای مثال، نمونه‌گیری با حداکثر تنوع) می‌تواند غنا و کاربرد یافته‌ها را افزایش دهد؛
- استفاده از حداکثر تنوع نمونه شامل مطالعات از محیط‌های مختلف جغرافیایی، فرهنگی و سازمانی (پاتون، ۲۰۱۴)؛
- حصول اطمینان از اینکه یافته‌ها بیش از حد مختص یک نوع تنظیم نیستند.

۴. شفافیت در روش‌شناسی

- توضیح واضح استراتژی جستجو، معیارهای گنجاندن/خروج و روش‌های ترکیب داده‌ها به دیگران اجازه می‌دهد تا میزان کاربرد یافته‌ها را در زمینه‌های خودشان تعیین کنند (تانگ و همکاران، ۲۰۱۲)؛
- استفاده از چهارچوب‌هایی مانند چهارچوب فراقوم‌نگاری نوبلیت و هیر (۱۹۸۸)، الگوی هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) و... و همچنین، دستورالعمل‌هایی همچون پریمز^۱ مهارت‌های ارزیابی حیاتی، ENTREQ^۲ و... برای اطمینان از مستندسازی سیستماتیک فرآیند ترکیب، دقت در سنتز را تضمین می‌کند (تانگ و همکاران، ۲۰۱۲)؛
- افزایش قابلیت حساسی، اجازه دادن به دیگران برای ردیابی فرآیند تصمیم‌گیری و ارزیابی قابلیت انتقال در بهبود شفافیت روش‌شناسی و در نتیجه اعتبارسنجی قابلیت انتقال تأثیر بسزایی دارد.

۵. تشدید و اعتبارسنجی از طریق بررسی اعضا یا کارشناسان

- یافته‌ها باید به گونه‌ای تنظیم شوند که برای شاغلین، سیاست‌گذاران و محققانی معنادار باشد که در حوزه‌های مشابه کار می‌کنند (فینفگلد-کانت، ۲۰۱۸)؛
- ارزیابی اینکه آیا مضامین سنتز شده با تجربیات دنیای واقعی تشدید و تأیید می‌شوند، قابلیت انتقال آنها را افزایش می‌دهد؛
- مشاوره با کارشناسان یا نویسندگان اصلی مطالعه برای تأیید مضامین ترکیبی، به ارزیابی کاربرد آنها در زمینه‌های مختلف کمک می‌کند؛
- اعمال مثلث‌بندی با مقایسه یافته‌های فراترکیبی با شواهد کمی یا گزارش‌های سیاستی موجب بهبود اعتبار این تحقیقات از نظر قابلیت انتقال خواهد بود.

۶. تجزیه و تحلیل حساسیت و بازتاب‌پذیری

- برای ارزیابی اینکه چگونه معیارهای ورود متفاوت بر یافته‌ها تأثیر می‌گذارند، لازم است تحلیل‌های حساسیت انجام شود؛
- بازتاب‌پذیری به افزایش اعتبار و شفافیت در تحقیقات کیفی کمک می‌کند. استفاده از بازتاب‌پذیری برای تصدیق نقش محقق در شکل دادن به تفاسیر تأثیرگذار بوده و از این طریق به بهبود قابلیت انتقال در تحقیقات فراترکیب کمک می‌نماید؛
- به‌کارگیری تحلیل موردی منفی برای شناسایی یافته‌هایی که با مضامین غالب مطابقت ندارند، موجب ارتقای قابلیت انتقال در تحقیقات فراترکیب می‌شود.

با به‌کارگیری ترکیبی از این روش‌ها، محققان می‌توانند قابلیت انتقال یافته‌های متاسنتز را افزایش داده و آنها را در زمینه‌های مختلف دنیای واقعی کاربردی‌تر کنند؛ درحالی‌که قابلیت انتقال در متاسنتز از یک منطق آماری دقیق پیروی نمی‌کند، اطمینان از دقت مفهومی، شفافیت روش‌شناختی، و زمینه‌سازی غنی، کاربرد وسیع‌تر یافته‌ها را افزایش می‌دهد. با تأکید بر توضیحات غنی، تعمیم نظری و همخوانی با عمل، محققان می‌توانند پتانسیل فراترکیب خود را برای اطلاع‌رسانی به تحقیق، سیاست و عمل فراتر از زمینه‌های اصلی مطالعه بهبود بخشند. البته بررسی قابلیت انتقال با چالش‌هایی نیز مواجه است. علم به این چالش‌ها و لحاظ آنها در انجام فرایند فراترکیب می‌تواند اعتبار پژوهش‌های انجام شده با انواع روش فراترکیب را از نظر قابلیت انتقال بهبود بخشد. موارد مهم این چالش‌ها عبارت‌اند از:

- تنوع در زمینه‌های مطالعه: تفاوت در تنظیمات فرهنگی، نهادی و سازمانی ممکن است کاربرد مستقیم یافته‌ها را محدود کند؛
- ناهمگونی مطالعات کیفی: تغییرات در روش‌شناسی ممکن است چالش‌هایی را در ترکیب معنادار یافته‌ها ایجاد کند؛
- ماهیت تفسیری فراترکیب: فرآیند سنتز خود در معرض سوگیری محقق است، که می‌تواند بر نحوه چهارچوب‌بندی یافته‌ها برای کاربرد گسترده‌تر تأثیر بگذارد.

۵-۲. قابلیت تأیید

تأییدپذیری در فراترکیب به درجه‌ای اشاره دارد که یافته‌های سنتز شده توسط داده‌ها شکل می‌گیرند و سوگیری‌ها، دیدگاه‌ها یا تفسیرهای ذهنی محقق در آنها کمترین تأثیر را دارد (لینکلن و گوبا، ۱۹۸۵). این قابلیت تضمین می‌کند که فرآیند سنتز شفاف، سیستماتیک و قابل تکرار است، و باعث افزایش اعتبار فراترکیب می‌شود. در زیر روش‌های کلیدی مورد استفاده برای اطمینان از تأییدپذیری در متاسنتز آورده شده است:

۱. مسیر حسابرسی و مستندات شفاف (تانگ و همکاران، ۲۰۱۲)

- نگهداری یک پرونده سیستماتیک از تمام تصمیمات اتخاذ شده در طول فرآیند فراترکیب، از جمله:

✓ معیارهای انتخاب (ورود و خروج تحقیقات)

✓ استراتژی‌های جستجو

✓ فرآیندهای استخراج و کدگذاری داده‌ها

✓ فرآیندهای تفسیر و سنتز

✓ تصمیمات توسعه موضوعی و ترکیبی

- اطمینان از اینکه سنتز می‌تواند توسط محققان خارجی بررسی و تأیید شود.

- ارائه پیوندهای قابل ردیابی بین داده‌های خام و موضوعات نهایی برای اطمینان از دلخواه نبودن یافته‌ها.

۲. بازتاب‌پذیری و موقعیت محقق

- تصدیق پیشینه، مفروضات و سوگیری‌های بالقوه محقق در تفسیر مطالعات کیفی.

- استفاده از بازتاب‌پذیری برای بررسی انتقادی اینکه چگونه دیدگاه‌های شخصی ممکن است بر سنتز تأثیر بگذارد.

- تشویق چندین محقق به کدگذاری و تجزیه و تحلیل مستقل یافته‌ها برای به حداقل رساندن سوگیری فردی.

۳. مثلث‌سازی برای اعتبارسنجی متقابل

استفاده از منابع متعدد شواهد برای اعتبار بخشیدن به یافته‌های سنتز شده، مانند

- مثلث‌سازی روش‌شناختی: مقایسه یافته‌ها در روش‌های کیفی مختلف؛

- مثلث‌بندی منبع داده: ترکیب مطالعات از زمینه‌های مختلف فرهنگی، سازمانی یا مناطق جغرافیایی مختلف برای اطمینان از درک

گسترده؛

- مثلث‌سازی محقق: مشارکت دادن چندین محقق در فرآیند سنتز برای کاهش تأثیر ذهنی.

۴. استفاده از نقل قول‌های مستقیم و داده‌های کلمه به کلمه

- گنجاندن نقل قول‌های اصلی شرکت‌کنندگان از مطالعات اولیه برای حفظ اصالت و اجتناب از معنای تحمیلی توسط محقق؛

- پرهیز از تفسیر بیش از حد که ممکن است معانی اصلی را مخدوش کند؛

- استفاده از کدگذاری طبیعی (براساس کلمات خود شرکت‌کنندگان) برای حفظ داده‌های اصلی.

۵. بررسی اعضا و تأیید

- مشاوره با نویسندگان مطالعات اولیه برای بررسی اینکه آیا یافته‌های سنتز شده با داده‌های اصلی آنها مطابقت دارند یا خیر؛

- مشاوره با کارشناسان یا متخصصان موضوع برای ارزیابی ارتباط و دقت مضامین ترکیبی؛

- بررسی اینکه آیا مضامین ترکیب شده با تجربیات دنیای واقعی تشدید و تأیید می‌شوند و به زمینه‌های اصلی مطالعه وفادار می‌مانند یا

خیر.

۶. تجزیه و تحلیل موارد منفی و آزمودن حساسیت

- تجزیه و تحلیل موارد منفی: شناسایی و بحث در مورد داده‌هایی که با موضوعات غالب در تضاد هستند برای جلوگیری از تعمیم

بیش از حد؛

- تجزیه و تحلیل حساسیت: آزمایش اینکه آیا معیارهای مختلف ورود/خروج، به‌طور قابل توجهی یافته‌ها را تغییر می‌دهند یا خیر، و

اطمینان از استحکام یافته‌ها.

تأییدپذیری در فراترکیب برای اطمینان از اینکه یافته‌ها واقعاً از داده‌ها بیرون می‌آیند به جای سوگیری محقق، حیاتی است. با حفظ مسیرهای

حسابرسی، بازتاب‌پذیری، استفاده از مثلث‌سازی، ترکیب نقل قول‌های مستقیم، اعتبارسنجی با کارشناسان، و تجزیه و تحلیل موارد منفی و

آزمودن حساسیت محققان می‌توانند نشان دهند که یافته‌های آنها از داده‌ها ناشی می‌شود و سوگیری ذهنی موجب احصاء یافته‌ها نبوده است.

۳-۵. قابلیت اعتبار و قابلیت ثبات

معتبرترین روش جهت بررسی قابلیت اعتبار و قابلیت ثبات در روش فراترکیب، روش کانکوال است. این روش الگویی نظام‌مند برای

اعتبارسنجی پژوهش‌های کیفی فراترکیب ارائه می‌نماید. در این روش مجموعه‌ای از سؤالات چالشی و انتقادی برای بررسی قابلیت اعتبار

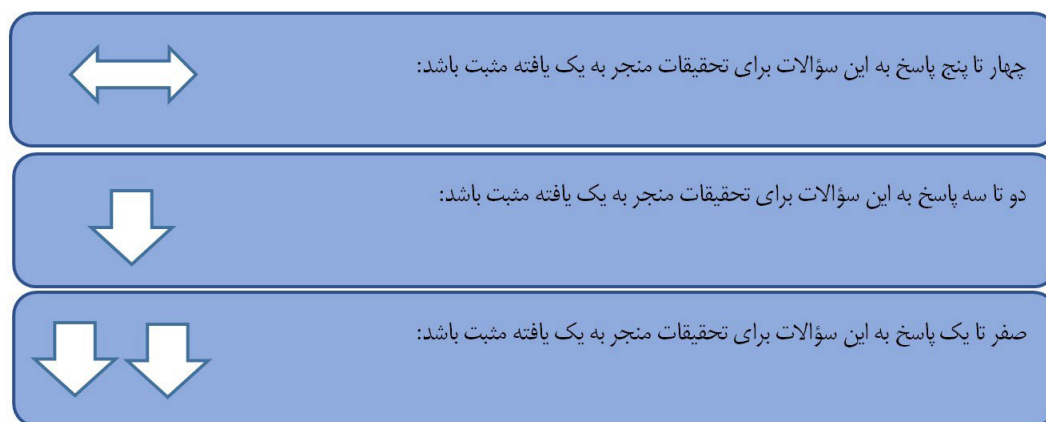
و قابلیت ثبات در پژوهش‌هایی ارائه می‌شود که با انواع روش‌های فراترکیب انجام می‌شود. مراحل انجام این روش در ادامه ذکر شده است.

۶. کانکوال؛ الگویی نظام‌مند برای اعتبارسنجی پژوهش‌های کیفی فراترکیب

کانکوال روشی سیستماتیک جهت بررسی قابلیت اعتبار و ثبات و به‌صورت کلی ارزیابی نتایج یک تحقیق فراترکیب است. هنگام ارزیابی براساس روش کانکوال، تمرکز بر روی کل تحقیق نیست؛ بلکه نتایج تحلیل تفسیری نویسندگان مطمح نظر قرار می‌گیرد. عنوان «یافته» اگرچه تعاریف مختلفی دارد، به‌عنوان عصاره کلمه به کلمه تفسیر تحلیلی نویسنده همراه با مستند مربوطه اعم از صدای شرکت‌کننده، مشاهدات کار میدانی یا سایر داده‌ها تعریف می‌شود (ساندولوسکی و لیمان، ۲۰۱۲). در این روش محققان از طریق سه مفهوم زیر به ارزیابی نتایج فراترکیب می‌پردازند (سیر و همکاران، ۲۰۲۱):

- نوع تحقیق
- قابلیت اعتبار
- قابلیت ثبات

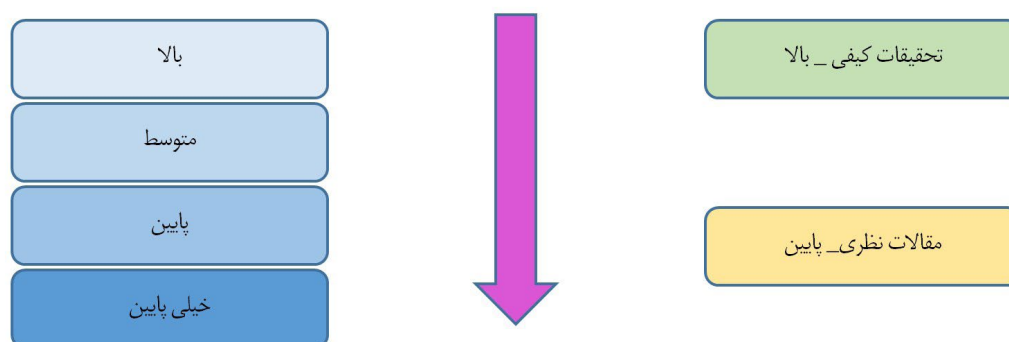
نوع تحقیق ناظر به پیش‌رتبه‌بندی مستندات است که در احصای یافته استفاده شده است. در این قسمت حسب نوع تحقیقاتی که منتج به این یافته شده‌اند، رتبه‌بندی انجام می‌شود. در این معیار مستندات در طیفی بین بالا، متوسط، پایین و خیلی پایین قرار می‌گیرند. هر چه مستند مبنای یافته از تحقیقات کیفی به سمت مقالات نظری (مقاله‌های نظری حاوی بررسی و تحلیل مؤلف از یک موضوع یا تحقیق خاص است که در آن، نظر و نقد مؤلف نسبت به مواردی مانند نقاط ضعف و قدرت نظریه و روش‌های تحقیق و غیره نوشته می‌شود) پیش برود، مستند مربوطه از طبقه بالا به سمت خیلی پایین حرکت می‌نماید (مطابق شکل ۲) (مان و همکاران، ۲۰۱۴).

شکل ۲. پیش‌رتبه‌بندی مستندات مورد استفاده در فراترکیب در روش کانکوال

پس‌ازاین رتبه‌بندی با توجه به امتیازاتی که یافته‌های سنتز شده در ارزیابی قابلیت اعتبار و قابلیت ثبات به دست می‌آورند، ممکن است سطح آنها حفظ و یا کاهش یابد. در روش کانکوال قابلیت ثبات از طریق این پنج پرسش نسبت به مقالاتی حاصل می‌شود که در احصای یک یافته نقش داشته‌اند (مؤسسه جوانا بریجز، ۲۰۱۴):

۱. آیا بین روش تحقیق و سؤال یا اهداف تحقیق همخوانی وجود دارد؟
۲. آیا بین روش تحقیق و روش‌های مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها همخوانی وجود دارد؟
۳. آیا بین روش تحقیق و نمایش و تحلیل داده‌ها همخوانی وجود دارد؟
۴. آیا تأثیر عقاید و باورهای محقق از نظر فرهنگی یا نظری مشهود است؟
۵. آیا به تأثیر پژوهشگر بر تحقیق و برعکس پرداخته می‌شود؟

شکل ۳. قابلیت ثبات در روش کانکوال (مان و همکاران، ۲۰۱۴)

با ارزیابی مطالعات در مرور با استفاده از معیارهای یادشده، می‌توان قابلیت ثبات مطالعه کیفی را تعیین کرد. این پنج سؤال به‌وضوح دلایل تدوین مطالعه به روشی خاص، مفروضات ضمنی، سوگیری‌ها و یا تعصبات را دربرمی‌گیرند. تنزل رتبه برای قابلیت ثبات ممکن است زمانی اتفاق بیفتد که این پنج معیار در مطالعات شامل شده برآورده نشود. در صورتی که چهار تا پنج پاسخ به این سؤالات برای تحقیقات منجر به یک یافته، مثبت باشد، آنگاه این یافته در سطح فعلی خود باقی می‌ماند. اگر دو تا سه مورد از این پاسخ‌ها در خصوص تحقیقات منجر به یک یافته مثبت باشد، یک سطح پایین می‌آید (مثلاً از بالا به متوسط). اگر صفر تا یکی از این پاسخ‌ها در مورد تحقیقات منجر به یک یافته مثبت باشد، دو سطح (از زیاد به پایین یا متوسط به خیلی کم) پایین می‌رود. قابلیت ثبات یافته‌های سنتز شده براساس سطح کلی قابلیت ثبات مقالاتی است که در احصای یک یافته نقش داشته‌اند (مان و همکاران، ۲۰۱۴). ارزیابی قابلیت اعتبار هر یافته سنتز شده در کانکوال براساس مقیاس رتبه‌بندی زیر انجام می‌شود (مؤسسه جوانا بریجز، ۲۰۱۴):

- صریح^۱: یافته‌هایی که به شواهد فراتر از شک معقول مربوط می‌شود. ممکن است شامل یافته‌هایی باشد که به‌طور مستقیم گزارش شده و قابل چالش نیستند؛
- مبهم^۲: یافته‌هایی که با داده‌ها و چهارچوب نظری ارتباط واضحی ندارند؛ ولی می‌توان آنها را به‌طور منطقی از داده‌ها استنباط کرد و می‌توان به‌عنوان یک تفسیر آنها را به چالش کشید؛
- پشتیبانی نشده^۳: یافته‌هایی که توسط داده‌ها پشتیبانی نمی‌شوند.

مطابق شکل ۴، در صورتی که تمام یافته‌های به یافته سنتز شده صریح منجر شود، کاهش سطحی برای آن یافته در نظر گرفته نمی‌شود. برای ترکیبی از یافته‌های صریح و مبهم، یافته سنتز شده را می‌توان یک (۱-) سطح تنزل داد. اگر همه یافته‌های منجر به یافته سنتز شده مبهم باشد، یافته سنتز شده را می‌توان دو (۲-) سطح کاهش داد. برای ترکیبی از یافته‌های مبهم و پشتیبانی نشده، می‌توان یافته سنتز شده را سه (۳-) سطح تنزل داد، و برای یافته‌های پشتیبانی نشده، می‌توان آن را چهار (۴-) سطح کاهش داد (مان و همکاران، ۲۰۱۴).

1. Unequivocal
2. Equivocal
3. Unsupported

شکل ۴. رتبه‌بندی اعتبار یافته‌ها در روش کانکوال (مان و همکاران، ۲۰۱۴)

در گام آخر روش کانکوال جدول خلاصه یافته‌ها تهیه می‌شود. جدول خلاصه یافته‌ها شامل عناصر اصلی بررسی است و جزئیات چگونگی ایجاد امتیاز کانکوال را نشان می‌دهد. در این جدول عنوان تحقیق، جامعه آماری، پدیده مورد توجه و زمینه برای بررسی خاص گنجانده شده است. برای هر یافته ترکیبی به همراه تحقیقاتی که منتج به آن شده‌اند، امتیازی برای قابلیت ثبات، اعتبار و امتیاز کلی کانکوال ارائه می‌شود. ستون نوع تحقیق نیز حسب نوع تحقیقات مورد استفاده امتیاز اولیه بالا، متوسط، پایین یا خیلی پایین را دریافت می‌نماید. جدول خلاصه یافته‌ها (جدول ۳)، برای انتقال واضح یافته‌های کلیدی در قالب جدولی با هدف بهبود دسترسی و سودمندی فراترکیب ایجاد شده است (سیر و همکاران، ۲۰۲۱).

جدول ۳. خلاصه یافته‌های روش کانکوال

عنوان تحقیق:					
جامعه آماری:					
پدیده مورد توجه:					
زمینه:					
یافته سنتز شده	نوع تحقیق	قابلیت ثبات	قابلیت اعتبار	امتیاز کانکوال	توضیح

در ادامه به منظور ملموس‌تر شدن و عملیاتی‌تر شدن فرایند کانکوال، با استفاده از این فرایند به بررسی یافته‌های منتج از روش فراقوم‌نگاری پرداخته می‌شود. همان‌طور که گفته شد، این یافته‌ها در قالب جدول خلاصه یافته‌ها تنظیم می‌شود. در این جدول که در ادامه ارائه شده است، نتایج هر سه سطح ارزیابی از منظر نوع تحقیق، قابلیت ثبات و قابلیت اعتبار انجام و درنهایت، امتیاز کانکوال محاسبه می‌شود. در این جدول

یافته‌های مرحله اول تحقیق که با استفاده از روش فراقوم‌نگاری انجام شد و در فصل دوم در قالب اجزای فرامدل سیاست‌گذاری توسعه هوش مصنوعی در صنعت فینتک تبیین شد، به‌عنوان یافته سنتز شده ذکر شده است.

جدول ۴. خلاصه یافته‌های کانکوال

یافته سنتز شده	نوع تحقیق	قابلیت ثبات	قابلیت اعتبار	امتیاز کانکوال	توضیح
بررسی و شناسایی شامل مراحل شناسایی مسئله، شناسایی ذینفعان و ذی‌نقشان مؤثر و تعریف روابط آنها، تحلیل نیازها، ارزش‌ها و تقاضاها و تعریف اهداف و استراتژی‌ها	بالا (کیفی)	یک سطح تنزل*	یک سطح تنزل**	پایین	* با توجه به اینکه تحقیقات مبنای احصای یافته‌ها همه دارای ۳ پاسخ مثبت از ۵ سؤال بودند، قابلیت ثبات آنها یک سطح تنزل می‌یابد. ** با توجه به اینکه یافته‌ها ترکیبی از یافته‌های صریح و مبهم می‌باشد، یک سطح تنزل دارد.
ارائه و تحلیل شامل پیش‌بینی تصمیمات احتمالی سایر ذی‌نقشان، ارائه و تحلیل گزینه‌های مختلف سیاست‌گذاری و بررسی اثرات بالقوه، هزینه‌ها و منافع هر گزینه	بالا (کیفی)	یک سطح تنزل*	یک سطح تنزل**	پایین	* با توجه به اینکه تحقیقات مبنای احصای یافته‌ها همه دارای ۳ پاسخ مثبت از ۵ سؤال بودند، قابلیت ثبات آنها یک سطح تنزل می‌یابد. ** با توجه به اینکه یافته‌ها ترکیبی از یافته‌های صریح و مبهم می‌باشد، یک سطح تنزل دارد.
اتخاذ سیاست شامل اتخاذ مناسب‌ترین سیاست‌ها و برنامه‌ریزی تفصیلی و تدریجی جهت اجرای سیاست‌ها در تمامی سطوح	بالا (کیفی)	یک سطح تنزل*	بدون تغییر**	متوسط	* با توجه به اینکه تحقیقات مبنای احصای یافته‌ها همه دارای ۳ پاسخ مثبت از ۵ سؤال بودند، قابلیت ثبات آنها یک سطح تنزل می‌یابد. ** با توجه به اینکه تمام یافته‌ها صراحتاً برگرفته از مدل‌هایی است که در فراترکیب استفاده شده بدون تغییر باقی می‌ماند.
اجرای سیاست شامل عملیاتی کردن سیاست‌های انتخابی یا اجرای استراتژی‌ها و تخصیص منابع و امکانات	بالا (کیفی)	یک سطح تنزل*	بدون تغییر**	متوسط	* با توجه به اینکه تحقیقات مبنای احصای یافته‌ها همه دارای ۳ پاسخ مثبت از ۵ سؤال بودند، قابلیت ثبات آنها یک سطح تنزل می‌یابد. ** با توجه به اینکه تمام یافته‌ها صراحتاً برگرفته از مدل‌هایی است که در فراترکیب استفاده شده بدون تغییر باقی می‌ماند.
ارزیابی و بازنگری شامل ارزیابی مستمر عملکرد سیاست‌ها و بررسی اثربخشی آنها، ارائه بازخورد نسبت به تمام مراحل قبل و بازنگری در سیاست‌ها یا فرایند سیاست‌گذاری	بالا (کیفی)	یک سطح تنزل*	یک سطح تنزل**	پایین	* با توجه به اینکه تحقیقات مبنای احصای یافته‌ها همه دارای ۳ پاسخ مثبت از ۵ سؤال بودند، قابلیت ثبات آنها یک سطح تنزل می‌یابد. ** با توجه به اینکه یافته‌ها ترکیبی از یافته‌های صریح و مبهم می‌باشد یک سطح تنزل دارد.

در جدول ۴ نوع تحقیق با توجه به وجه غالب تحقیقاتی تعیین شده است که با استفاده از آنها، این یافته‌ها سنتز شده‌اند. از آنجایی که همه این تحقیقات از نوع کیفی بودند، این امتیاز برای همه یافته‌ها یادشده ثبت شده است. قابلیت اعتبار با توجه به بررسی یافته‌های مؤثر در یافته سنتز شده از نظر صریح، مبهم و پشتیبانی نشده بودن و براساس دستورالعمل پیش‌گفته به دست آمده است. درنهایت، قابلیت ثبات براساس پاسخ به سؤالات پنج‌گانه زیر در مورد تحقیقات اصلی به دست آمده است که در احصای یافته‌ها نقش داشته‌اند.

۱. آیا بین روش تحقیق و سؤال یا اهداف تحقیق همخوانی وجود دارد؟

در این سؤال تناسب بین روش تحقیق، سؤال تحقیق و هدف تحقیق، اساس بررسی تحقیقاتی است که مبنای احصای یافته‌های تحقیق هستند. در اینجا روش تحقیق باید با سؤال تحقیق همسو شود و در نتیجه به دستیابی به اهداف کمک نماید تا امتیاز مربوط به این سؤال اخذ شود. برای مثال، ممکن است سؤال یک تحقیق این باشد که معنای آسیب‌های هوش مصنوعی در صنعت بانکی در گروه مشتریان ویژه بانک چیست؟ و در این تحقیق از روش پدیدارشناسی استفاده شده باشد. در اینجا، بین این سؤال و روش‌شناسی همخوانی وجود دارد؛ ولی اگر در همین تحقیق از روش تحقیق گزنددتئوری استفاده شود، بین روش و سؤال تحقیق تناسب و همخوانی وجود ندارد و امتیازی به این سؤال تعلق نمی‌گیرد.

۲. آیا بین روش تحقیق و روش‌های مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها همخوانی وجود دارد؟

در این سؤال تحقیقات مبنای احصای یافته‌ها از جهت تناسب بین روش تحقیق و روش مورد استفاده برای جمع‌آوری داده بررسی می‌شوند. برای نمونه، در صورتی که روش تحقیق گزنددتئوری باشد و روش جمع‌آوری داده پرسشنامه، بدین معناست که همخوانی لازم بین روش جمع‌آوری داده و روش تحقیق وجود ندارد و در صورتی که در این تحقیق از مصاحبه برای جمع‌آوری داده استفاده می‌شد این تناسب و همخوانی محرز شده و امتیاز مثبت برای این سؤال در نظر گرفته می‌شد.

۳. آیا بین روش تحقیق و نمایش و تحلیل داده‌ها همخوانی وجود دارد؟

این سؤال به تناسب و همخوانی نمایش و تحلیل داده‌ها با موقعیت روش‌شناختی بیان‌شده در تحقیقات مبنای احصای یافته‌ها، پاسخ می‌دهد. برای مثال، اگر یک تحقیق روش پدیدارشناختی را دنبال کرده است تا تجربه افراد در استفاده از چت جی پی تی را بررسی کند، اگر در این تحقیق تحلیل داده‌ها از طریق تحلیل گزاره‌های معنادار به درون تم‌ها و سپس نگارش توصیفاتی متنی و ساختاری صورت پذیرفته باشد و گزاره‌های مهم، جملات و عبارات مبین چگونگی شکل‌گیری تجربه مشارکت‌کنندگان، بررسی و درنهایت با ادغام و یکپارچه نمودن متنی و ساختاری، پژوهشگر به نگارش توصیفی جامع از پدیده پرداخته باشد، این تحقیق دارای همخوانی بین روش تحقیق و روش تحلیل داده‌هاست. درحالی که اگر در همین تحقیق، تنها بر تجربیات مشترک برای همه شرکت‌کنندگان تمرکز شود و معانی گزارش‌شده را کنار بگذارد، روش تحلیل داده تناسبی با روش پدیدارشناسی ندارد و امتیاز این سؤال را از دست خواهد داد.

۴. آیا تأثیر عقاید و باورهای محقق از نظر فرهنگی یا نظری بیان شده است؟

در این سؤال بررسی می‌شود که آیا باورها و ارزش‌های مورد نظر محقق و تأثیر بالقوه آنها بر مطالعه اعلام شده است یا خیر. محقق نقش اساسی در فرآیند تحقیق کیفی دارد و در ارزیابی شواهدی که از این طریق ایجاد می‌شود، شناخت جهت‌گیری فرهنگی و نظری محقق حائز اهمیت است. یک گزارش با کیفیت بالا شامل بیانیه‌ای است که این موضوع را روشن می‌کند. در صورتی که این موضوع در تحقیقات مبنای یافته‌های تحقیق ذکر نشده باشد، امتیاز این سؤال منفی خواهد بود.

۵. آیا به تأثیر پژوهشگر بر تحقیق (بازتاب‌پذیری)^۱ و برعکس پرداخته می‌شود؟

۱. بازتاب‌پذیری فعالیت گسترده‌ای است که در آن پژوهشگر می‌کوشد از ایده‌ها، نگرش‌ها و عقایدش آگاهی داشته باشد و نفوذش را در تحقیق برای خودش و گاهی برای مخاطبان مشخص و واضح کند.

آیا پتانسیل تأثیرگذاری پژوهشگر بر مطالعه و پتانسیل خود فرآیند تحقیق برای تأثیرگذاری بر محقق و تفاسیر او تأیید و پرداخته می‌شود؟ برای مثال، آیا رابطه بین محقق و شرکت‌کنندگان در مطالعه مورد توجه قرار گرفته است؟ آیا محقق نقش خود و تأثیر بالقوه خود را در طول جمع‌آوری داده‌ها به‌طور انتقادی بررسی می‌کند؟ آیا گزارش شده است که چگونه محقق به رویدادهایی که در طول مطالعه به وجود آمده‌اند پاسخ داده است؟ در صورتی که در تحقیقات مبنای یافته‌ها، به این موضوع پرداخته شده باشد، امتیاز این سؤال مثبت خواهد بود.

۷. نتیجه‌گیری

میدان تحقیقات انجام شده با انواع روش‌های فراترکیب سرشار از پیچیدگی و چالش‌هایی است که اگرچه پژوهش‌ها را دشوار می‌کند، اما از یک سو، جذابیت آن و از سوی دیگر، عمق و معنای نتایج این پژوهش‌ها را ارتقاء داده است. انواع مختلف فراترکیب به دلایل مختلفی از جمله مشارکت و درگیری علمی پژوهشگر و مخاطب مورد بررسی، نسبت به سایر رویکردها مزیت دارند و به همین دلیل، امروزه اشتیاق روزافزونی در جامعه علمی ایران نسبت به استفاده از آنها وجود دارد؛ اما چالش اساسی که پیش روی پژوهش‌های فراترکیب است چگونگی اعتماد به فرایند و نتایج این پژوهش‌هاست؛ چیزی که در پژوهش‌های کمی روند، روش و ابزار مشخص، مدون و شفافی دارد. به‌دیگرسخن، آنچه در تحقیقات کمی به‌عنوان نقطه قوت محسوب می‌شود، همانا روایی و پایایی است؛ اما در پژوهش‌های کیفی این نقطه قوت به یک نقطه ابهام و ضعف تبدیل شده است. پژوهش حاضر به‌منظور رفع این ضعف در پژوهش‌هایی که با استفاده از روش‌های فراترکیب انجام می‌شوند، برآمده و به ارائه انواع مختلف روش‌هایی پرداخته است که برای ارزیابی و اعتبارسنجی یک تحقیق فراترکیب مورد نیاز است. اساساً هدف اصلی و صریح پژوهش‌های متا مانند فراترکیب حصول اطمینان از این موضوع است که آیا یافته‌های ترکیب شده می‌توانند به‌عنوان یک مبنای مستحکم در راستای ارائه مجموعه‌ای از توصیه‌ها و پیشنهادها پیرامون یک موضوع خاص قرار گیرند یا خیر.

اگرچه کیفیت یک پژوهش تا حد قابل توجهی به مهارت، حساسیت و تجربه محقق بستگی دارد، اما وجود یک دستورالعمل متناسب و قدرتمند می‌تواند اعتبار پژوهش را تضمین نماید. در این تحقیق توضیحات غنی و جزئیات متنی، تعمیم مفهومی و نظری، راهبرد نمونه‌گیری و انتخاب مطالعه، شفافیت در روش‌شناسی، تشدید و اعتبارسنجی از طریق بررسی اعضا یا کارشناسان و تجزیه و تحلیل حساسیت و بازتاب‌پذیری به‌عنوان روش‌هایی جهت بررسی یک تحقیق فراترکیب از نظر قابلیت انتقال معرفی شده‌اند. همچنین، جهت بررسی قابلیت تأیید روش‌های مسیر حسابرسی و مستندات شفاف، بازتاب‌پذیری و موقعیت محقق، مثلث‌سازی برای اعتبارسنجی متقابل، استفاده از نقل قول‌های مستقیم و داده‌های کلمه به کلمه، بررسی اعضا و تأیید و تجزیه و تحلیل موارد منفی و آزمودن حساسیت ارائه شد.

روش کانکوال روشی نظام‌مند است که به‌منظور بررسی اعتبار نتایج تحقیقات فراترکیب از منظر قابلیت اعتبار و قابلیت ثبات کاربرد دارد. هنگام ارزیابی براساس روش کانکوال، تمرکز بر روی کل تحقیق نیست؛ بلکه به نتایج تحلیل تفسیری نویسندگان معطوف است. این روش از مرحله پیش‌رتبه‌بندی مستندات شروع می‌شود که در احصای یافته استفاده شده است. در پیش‌رتبه‌بندی نتایج فراترکیب حسب اینکه به چه میزان نظری باشند به چهار دسته بالا، متوسط، پایین و خیلی پایین تقسیم می‌شود.

پس از این مرحله هرکدام از مقالات و پژوهش‌ها به‌منظور تعیین میزان ثبات و اعتبار نمره‌دهی می‌شود. قابلیت ثبات و قابلیت اعتبار دو عنصری هستند که برای تأثیرگذاری بر اعتبار یافته‌های ترکیب شده کیفی استفاده می‌شوند. مجموعه‌ای از سؤالات ارزیابی انتقادی برای تعیین ثبات پژوهش طراحی می‌شود؛ حال آنکه قابلیت اعتبار بر مبنای تناسب تفسیر و توصیف نویسنده با داده‌های اصلی تعیین می‌شود. با پیروی از فرایند طراحی شده در این پژوهش (کانکوال)، رتبه‌بندی کلی می‌تواند به میزان اعتماد به یافته‌های ترکیب شده کیفی گره خورده و بر اساس آن تعیین شود.

قابلیت ثبات از طریق پرسش یک سلسله سؤالات از پژوهش و درخصوص میزان تناسب حرکت پژوهش به سمت نتایج مطلوب، روشمند و فارغ از جهت‌گیری ذهنی محقق سنجیده می‌شود. این سلسله سؤالات که در قالب یک چک‌لیست ارزیابی پژوهش را انجام می‌دهد، براساس پاسخ‌های ارائه شده، قابلیت ثبات پژوهش کیفی را ارزیابی می‌نماید. براساس این، یا تحقیق در سطح فعلی خود باقی می‌ماند، یا اینکه یک سطح پایین می‌آید یا دو سطح (از بالا به پایین یا متوسط به خیلی پایین) تنزل پیدا می‌کند.

قابلیت اعتبار نیز در کانکوال بدین‌صورت ارزیابی می‌شود که چه تعداد از یافته‌های پژوهش کیفی در هرکدام از سطوح صریح، مبهم و پشتیبانی‌نشده براساس داده‌ها قرار می‌گیرند. در صورتی که تمام یافته‌های منجر به یافته سنتز شده صریح باشد، کاهش سطحی برای آن یافته در نظر گرفته نمی‌شود. برای ترکیبی از یافته‌های صریح و مبهم، یافته سنتز شده را می‌توان یک (۱-) سطح تنزل داد. اگر همه یافته‌های منجر به یافته سنتز شده مبهم باشد، یافته سنتز شده را می‌توان دو (۲-) سطح کاهش داد. برای ترکیبی از یافته‌های مبهم و پشتیبانی‌نشده، می‌توان یافته سنتز شده را سه (۳-) سطح تنزل داد، و برای یافته‌های پشتیبانی‌نشده، می‌توان آن را چهار (۴-) سطح کاهش داد. براساس این، می‌توان کانکوال را یک راهنمای عمل قوی و روشمند برای قضاوت درخصوص اعتبار و ثبات تحقیقات کیفی در نظر گرفت. در نهایت جدول ارزیابی نهایی کانکوال تهیه و براساس سه سطح رتبه‌بندی انجام شده امتیازاتی به هر یافته تعلق می‌گیرد و در نهایت، می‌توان براساس این جدول ارزیابی دقیقی از قابلیت اعتبار و ثبات در تحقیقات فراترکیب انجام داد.

این مقاله به بررسی فرآیند اعتباربخشی کانکوال به‌عنوان روشی کارآمد برای افزایش اعتبار پژوهش‌های کیفی پرداخت. نتایج این بررسی نشان می‌دهد کانکوال با فراهم آوردن مجموعه‌ای از معیارهای شفاف و قابل اجرا و نیز یک فرآیند قابل فهم، به پژوهشگران امکان می‌دهد تا با اطمینان بیشتری به یافته‌های خود دست یابند و اعتبار پژوهش خود را در جامعه علمی تقویت کنند. استفاده از کانکوال، به‌ویژه در پژوهش‌هایی که با داده‌های کیفی پیچیده سروکار دارند، می‌تواند به افزایش شفافیت، دقت و قابلیت اتکای نتایج منجر شود. بنابراین، توصیه می‌شود پژوهشگران کیفی در هنگام طراحی و اجرای پژوهش‌های خود، فرآیند کانکوال را به‌طور جدی مورد توجه قرار دهند. ادامه تحقیقات در زمینه بررسی تأثیر استفاده از کانکوال بر انتشار نتایج پژوهش‌های کیفی در مجلات معتبر می‌تواند گام‌های بعدی ارزشمندی در این راستا باشد. در نهایت، اعتباربخشی در پژوهش‌های کیفی امری حیاتی است و کانکوال ابزاری قدرتمند برای دستیابی به این هدف فراهم می‌آورد. براساس این، کانکوال به دنبال حل یکی از چالش‌های مزمن در عرصه میزان اعتبار نتایج پژوهش‌های کیفی است؛ پژوهش‌های کیفی با وجود نقاط قوت برجسته مانند عمق و دقت بالای نتایج حاصله، اما به دلیل زیرسؤال رفتن اعتبار آنها (روایی و پایایی در پژوهش‌های کمی) محل نقد و بررسی قرار گرفته است. تعریف و طراحی یک فرآیند منظم، قابل فهم و شفاف می‌تواند مبحث اعتبارسنجی این‌گونه پژوهش‌ها را به سمت اطمینان یافتن از نتایج آنها هدایت نماید.

در این مقاله، به بررسی و تحلیل روش‌های اعتبارسنجی پژوهش‌های کیفی پرداخته می‌شود. نتایج نشان می‌دهد اعتبارسنجی در پژوهش‌های کیفی نه تنها به افزایش دقت و صحت یافته‌ها کمک می‌کند، بلکه به تقویت اعتماد به نتایج و تفسیرهای ارائه شده نیز می‌انجامد. کانکوال یکی از این روش‌هاست که مهم‌ترین ویژگی ممتاز آن، ساختارمند بودن و فرآیندمحور بودن گام‌های پیاده‌سازی آن برای اعتبارسنجی یافته‌های پژوهش‌های کیفی است. بدین ترتیب، نتایج این مطالعه می‌تواند به عنوان یک راهنما برای پژوهشگران و دانشجویان در حوزه‌های مختلف علمی استفاده شود. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی، به بررسی تأثیر روش‌های اعتبارسنجی بر کیفیت داده‌ها و نتایج پژوهش‌های کیفی بیشتر پرداخته شود.

منابع

- اسکندری، علی؛ مانیان، امیر؛ سلطانی، مرتضی و یزدانی، حمیدرضا. (۱۴۰۳). ارائه فرامدل خط‌مشی‌گذاری توسعه هوش مصنوعی در صنعت فینتک. مطالعات مدیریت دولتی ایران، ۷(۳)، ۱-۴۹. doi: 10.22034/jipas.2024.440482.1691
- اسلامی، روح‌الله و ذکایی، محمدسعید. (۱۴۰۰). اعتباریابی در پژوهش کیفی: تطبیق گونه‌شناسی‌های دینداری در ایران با گفتمان‌های اربعین. دوفصلنامه علمی پژوهشی دین و سیاست فرهنگی، ۸(۲)، ۳۳-۶۰.
- اکبری، مرتضی. (۱۳۹۷). اعتبارسنجی و سنجش کیفیت در پژوهش‌های کمی، کیفی و آمیخته. روش‌شناسی علوم انسانی، ۲۴(۹۴)، ۲۳-۴۵. doi: 10.30471/mssh.2018.1448
- پرهوده، فرزاد؛ عرفانی، نصراله و پرهوده، فریاد. (۱۴۰۱). تأملی بر رویکرد پژوهش کیفی با تأکید بر روایی و پایایی. پویش در آموزش علوم انسانی، ۸(۲۸)، ۱۹-۴۴.
- رضاپورنصرآباد، رفعت. (۱۳۹۶). معیارهای اعتبار و پایایی در پژوهش‌های کیفی. تحقیقات کیفی در علوم سلامت، ۶(۴)، ۴۹۳-۴۹۹. SID. <https://sid.ir/paper/215481/fa>
- عباس‌زاده، محمد و عباس‌زاده، محمد. (۱۳۹۱). تأملی بر اعتبار و پایایی در تحقیقات کیفی. جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۳(۱)، ۱۹-۳۴.
- عباسی، عباس؛ محمدی، لیلا و محمدی، خدیجه. (۱۴۰۳). روایی و پایایی در تحقیقات کیفی: مرور نظام‌مند. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۴۰(۲)، ۳۷۵-۴۱۲. doi: 10.22034/jipm.2024.717062

References

- Abbasi, A., Mohammadi, L. and Mohammadi, K. (2024). Validity and Reliability in Qualitative Research: A Systematic Review. *Iranian Journal of Information Processing and Management*, 40(2), 375-412. doi: 10.22034/jipm.2024.717062. [In Persian].
- Abbaszadeh, M. and Abbaszadeh, M. (2012). Validity and reliability in qualitative researches. *Journal of Applied Sociology*, 23(1), 19-34. [In Persian].
- Ahmed, Sirwan. (2024). The pillars of trustworthiness in qualitative research. *Journal of Medicine Surgery and Public Health*. 2. 100051. 10.1016/j.glmedi.2024.100051.
- Akbari, M. (2018). Validation and Quality Assessment in QUAN, QUAL, and Mixed Method Research. *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 24(94), 23-45. doi: 10.30471/mssh.2018.1448. [In Persian].
- Bang, Truong. (2024). Ensuring Credibility and Trustworthiness in Qualitative Inquiries. In *applied linguistics and language education research methods: Fundamentals and innovations* (pp. 70-85). IGI Global. 10.4018/979-8-3693-2603-9.ch006.
- Bhardwaj, Rohit & Srivastava, Saurabh. (2024). Dynamic Capabilities of Social Enterprises: A Qualitative Meta-Synthesis and Future Agenda. *Journal of Social Entrepreneurship*. 15. 1-29. 10.1080/19420676.2021.1972030.
- Chastina, J. (2018). Meta-Synthesis of Qualitative Studies: Background, Methodology and Applications. *NORDSCI*. 10.32008/NORDSCI2018/B1/V1/13.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into practice*, 39(3), 124-130.
- Eskandari, A., Manian, A., Soltani, M. and Yazdani, H. (2024). A Framework for AI Policy Development in the Fin-tech Industry. *Journal of Iranian Public Administration Studies*, 7(3), 1-49. doi: 10.22034/jipas.2024.440482.1691. [In Persian].

- Finfgeld_Connett, D. (2018). *A Guide to Qualitative Meta_Synthesis* (1st ed.). New York, NY: Routledge.
- Frankel, K. K., Brooks, M. D., & Learned, J. E. (2025). Teachers' perspectives on the structure of reading intervention classes in secondary schools: A meta-synthesis of qualitative research. *Teaching and Teacher Education*, 162, 105029. Doi: 10.1177/01614681211048624.
- Golafshani, N. (2015). Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research. *The Qualitative Report*, from http://dx.doi.org/10.46743/2160_3715/2003.1870.
- Gunawan, J. (2015). Ensuring trustworthiness in qualitative research. *Belitung Nursing Journal*, 1(1), 10-11. <https://doi.org/10.33546/bnj.4>.
- Haq, Z. U., Rasheed, R., Rashid, A., & Akhter, S. (2023). Criteria for assessing and ensuring the trustworthiness in qualitative research. *International Journal of Business Reflections*, 4(2). <https://doi.org/10.56249/ijbr.03.01.44>.
- Humphreys, L., N. A. Lewis Jr, K. Sender, & A. S. Won. 2021. Integrating qualitative methods and open science: Five principles for more trustworthy research. *Journal of Communication* 71 (5): 855-874.
- Islami, Ruhollah and Zakaei, Mohammad Saeed. (1400). Validation in qualitative research: matching typologies of religiosity in Iran with Arbaceen discourses. *Journal of Religion and Cultural Policy*, 8(2), 33-60. https://www.jrcp.ir/article_146856.html. [In Persian].
- Joanna Briggs Institute. (2014). Joanna Briggs Institute reviewers' manual: 2014 edition. Australia: The Joanna Briggs Institute, 88-91.
- Khoeini, S., Noruzi, A., Naghshineh, N., & Sheikhshoaei, F. (2024). Developing a model of digital transformation of university libraries based on meta-synthesis. *The electronic library*, 42(4), 681-699. 42. 681-699. 10.1108/EL-02-2024-0046.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*; Sage Publications: Newbury Park.
- Mirchi, S., Vedadi, A., & Gholamzadeh, D. (2024). Applying a Meta-synthesis Approach to Present a Blended Learning Model for Talent Development. *J Med Educ*, 22(1). <https://doi.org/10.5812/jme-142760>.
- Munn, Z., Porritt, K., Lockwood, C., Aromataris, E., & Pearson, A. (2014). Establishing confidence in the output of qualitative research synthesis: The ConQual approach. *BMC medical research methodology*, 14, 108. DOI: 10.1186/1471-2288-14-108.
- Noblit, G. W., & Hare, R. D. (1988). *Meta-ethnography: Synthesizing qualitative studies*: Vol. 11. Qualitative research methods. Newbury Park, CA: Sag
- Parhoodeh, F., erfani, N. and parhoodeh, F. (2022). A reflection on the qualitative research approach with emphasis on validity and reliability. *Pouyesh in Humanities Education*, 8(28), 19-44. [In Persian].
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications.
- Pawson, R. (2006). *Evidence-based policy: a realist perspective*. Sage Publications
- Pearson, A., Robertson_Malt, S., & Rittenmeyer, L. (2011). *Synthesizing Qualitative Evidence*: Lippincott Williams & Wilkins; Australia.
- Rezapour Nasrabad, R. (2018). Criteria of Validity and Reliability in Qualitative Research. *Journal of Qualitative Research in Health Sciences*, 7(4), 493-499. [In Persian].
- Sandelowski, M., & Leeman, J. (2012). Writing usable qualitative health research findings. *Qualitative Health Research*, 22(10), 1404-1413. DOI: 10.1177/1049732312450368.
- Sandelowski, M., Barroso, J., & Voils, C. I. (2007). Using qualitative metasummary to synthesize qualitative and quantitative descriptive findings. *Research in nursing & health*, 30(1), 99-111. doi: 10.1002/nur.20176.

- Sere, Y., Roman, N. V., & Ruiter, R. A. C. (2021). Coping with the Experiences of Intimate Partner Violence Among South African Women: Systematic Review and Meta_Synthesis. *Frontiers in psychiatry*, 12, 655130. doi: 10.3389/fpsyt.2021.655130. DOI: 10.3389/fpsyt.2021.655130.
- Tong, A., Flemming, K., McInnes, E., Oliver, S., & Craig, J. (2012). Enhancing transparency in reporting the synthesis of qualitative research: ENTREQ. *BMC medical research methodology*, 12, 1-8. DOI: 10.1186/1471-2288-12-181.
- Walsh, D., & Downe, S. (2005). Meta-synthesis method for qualitative research: a literature review. *Journal of advanced nursing*, 50(2), 204-211. DOI: 10.1111/j.1365-2648.2005.03380.x
- Willig, C., & Wirth, L. (2018). A meta-synthesis of studies of patients' experience of living with terminal cancer. *Health Psychology*, 37(3), 228. DOI: 10.1037/hea0000581.